

TRƯỜNG ĐẠI HỌC LUẬT HÀ NỘI

GIÁO TRÌNH

**LÝ LUẬN NHÀ NƯỚC
VÀ PHÁP LUẬT**

NHÀ XUẤT BẢN CÔNG AN NHÂN DÂN

160-2015/CXBIPH/106-868/CAND

TRƯỜNG ĐẠI HỌC LUẬT HÀ NỘI

Giáo trình

LÍ LUẬN NHÀ NƯỚC VÀ PHÁP LUẬT

(Tái bản lần thứ 7 có sửa đổi)

NHÀ XUẤT BẢN CÔNG AN NHÂN DÂN
HÀ NỘI - 2015

LỜI NÓI ĐẦU

Lí luận nhà nước và pháp luật là môn học quan trọng trong hệ thống khoa học pháp lí. Dựa trên cơ sở học thuyết Mác-Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, quan điểm của Đảng và Nhà nước ta cũng như tri thức chung của nhân loại về nhà nước và pháp luật, môn học này trình bày, chứng giải một cách khoa học các vấn đề cơ bản về hiện tượng nhà nước và pháp luật. Năm 1989, giáo trình lí luận nhà nước và pháp luật đã được Hội đồng khoa học Bộ tư pháp thông qua, được lưu hành làm tài liệu giảng dạy, học tập chính thức của Trường Đại học Luật Hà Nội và các trường đại học khác có dạy luật.

Nhằm đáp ứng nhu cầu giảng dạy và học tập của giáo viên và sinh viên, giáo trình lí luận nhà nước và pháp luật đã được chỉnh lí, bổ sung và tái bản vào những năm 1992, 2003 và 2007. Thời gian qua, tình hình trong nước và quốc tế đã có những thay đổi căn bản đòi hỏi lí luận về nhà nước và pháp luật cũng phải có những thay đổi, bổ sung cho phù hợp công cuộc đổi mới của đất nước. Dưới ánh sáng của các quan điểm mới thể hiện trong các văn kiện của Đảng và pháp luật của Nhà nước, Trường Đại học Luật Hà Nội tổ chức biên soạn mới giáo trình lí luận nhà nước và pháp luật nhằm cập nhật những kiến thức mới, đáp ứng một cách tốt hơn nhu cầu giảng dạy và học tập của môn học ở bậc đại học trong tình hình mới.

Tuy nhiên, cũng cần phải nói rằng nhà nước và pháp luật là hai hiện tượng xã hội hết sức phức tạp, còn có nhiều vấn đề tranh luận,

nhất là trong giai đoạn hiện nay. Vì vậy, việc xây dựng được giáo trình lí luận nhà nước và pháp luật thực sự hoàn chỉnh là điều rất khó khăn. Trên tinh thần đó, chúng tôi mong nhận được những ý kiến góp ý cho việc biên soạn, chỉnh lí, bổ sung giáo trình này một cách hoàn thiện hơn nữa trong những năm tới.

TRƯỜNG ĐẠI HỌC LUẬT HÀ NỘI

PHẦN MỘT NHỮNG KHÁI NIỆM CHUNG

CHƯƠNG I

ĐỐI TƯỢNG VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU CỦA LÍ LUẬN NHÀ NƯỚC VÀ PHÁP LUẬT

I. ĐỐI TƯỢNG NGHIÊN CỨU CỦA LÍ LUẬN NHÀ NƯỚC VÀ PHÁP LUẬT

Mỗi bộ môn khoa học đều có đối tượng nghiên cứu riêng của mình. Việc xác định rõ đối tượng nghiên cứu là tiền đề cơ bản cho sự tồn tại và phát triển của mỗi bộ môn khoa học, là cơ sở để hình thành các định hướng, tìm kiếm và áp dụng các phương pháp nghiên cứu phù hợp với yêu cầu phát triển bộ môn khoa học đó và để phân biệt khoa học này với khoa học khác.

Đối tượng nghiên cứu của bộ môn khoa học là những vấn đề, những mối quan hệ mà nó nghiên cứu. Những vấn đề và những mối quan hệ thuộc đối tượng nghiên cứu của bộ môn khoa học được giới hạn trong phạm vi nhất định và luôn đòi hỏi phải được xác định rõ. Vì vậy, mặc dù một khách thể nghiên cứu có thể là đối tượng nghiên cứu của nhiều ngành khoa học nhưng do có sự khác nhau về đối tượng nghiên cứu nên mỗi bộ môn khoa học đều có tính độc lập với những tính chất, mục đích và phương pháp nghiên cứu đặc thù của mình, không trùng lặp hay chồng lấn với các khoa học khác.

Nhà nước và pháp luật là hai hiện tượng xã hội rất phức tạp, phong phú và đa dạng. Những vấn đề thuộc lĩnh vực nhà nước và pháp luật được nhiều bộ môn khoa học xã hội nói chung và khoa học pháp lí nói riêng nghiên cứu ở nhiều góc độ khác nhau. Chẳng hạn, triết học nghiên cứu nhà nước và pháp luật cùng với các hiện tượng xã hội khác để rút ra những quy luật vận động và phát triển chung của xã hội; kinh tế chính trị học cũng nghiên cứu nhà nước và pháp luật nhưng trong phạm vi các vấn đề thuộc lĩnh vực tổ chức và quản lí nền kinh tế, trong sản xuất và phân phối...

Hệ thống khoa học pháp lí ngày càng phát triển bao gồm: Các khoa học pháp lí lí luận và lịch sử (lí luận nhà nước và pháp luật, lịch sử nhà nước và pháp luật, lịch sử các học thuyết chính trị, xã hội học pháp luật...), các khoa học pháp lí chuyên ngành (luật hiến pháp, luật hành chính, luật hình sự, luật tố tụng hình sự, luật dân sự, luật tố tụng dân sự, luật thương mại, luật tài chính, luật ngân hàng, luật lao động, luật sở hữu trí tuệ, luật môi trường...) và các khoa học pháp lí ứng dụng - bổ trợ (tội phạm học, tâm lí học tư pháp, giám định tư pháp, thống kê tư pháp...). Tất cả các môn khoa học pháp lí nói trên đều nghiên cứu các vấn đề thuộc lĩnh vực của nhà nước và pháp luật nhưng mỗi bộ môn khoa học đó lại có đối tượng riêng. Ví dụ: Lịch sử nhà nước và pháp luật nghiên cứu quá trình phát sinh và phát triển của nhà nước và pháp luật theo quan điểm và phương pháp lịch sử, bám sát từng thời gian và sự kiện lịch sử để phân tích, luận giải; khoa học luật hiến pháp nghiên cứu những vấn đề cơ bản về ngành luật hiến pháp, về tổ chức và hoạt động của bộ máy nhà nước, về những mối quan hệ giữa các cơ cấu lớn của quyền lực nhà nước và về mối quan hệ giữa nhà nước và công dân; khoa học luật hình sự nghiên cứu các vấn đề về tội phạm, mục đích hình phạt, điều kiện, hình thức và mức độ áp dụng hình phạt đối với người có hành vi phạm tội...

Là bộ môn khoa học chuyên nghiên cứu những vấn đề có tính lí thuyết về nhà nước và pháp luật, lí luận nhà nước và pháp luật có nhiệm vụ nghiên cứu một cách cơ bản và toàn diện về nhà nước và pháp luật nhằm làm rõ những thuộc tính bản chất của nhà nước và pháp luật, phát hiện và giải thích những quy luật và những vấn đề có tính quy luật về sự ra đời, tồn tại, phát triển của nhà nước và pháp luật, hệ thống hoá những tri thức lí luận nhà nước và pháp luật. Với tính chất đó, lí luận nhà nước và pháp luật phải chú trọng xác định rõ các vấn đề và lựa chọn các phương pháp, cách tiếp cận hợp lí để có thể thực hiện hài hoà các chức năng về nhận thức, ứng dụng, dự báo, mô tả, giải thích, suy luận và sáng tạo.

Theo đó, đối tượng nghiên cứu của lí luận nhà nước và pháp luật bao gồm những nhóm vấn đề và những quan hệ cơ bản sau đây: ..

- Những vấn đề chung, cơ bản nhất của nhà nước và pháp luật như: bản chất, đặc điểm, chức năng, vai trò và giá trị xã hội của nhà nước và pháp luật; hình thức nhà nước, hình thức pháp luật, bộ máy nhà nước, cơ chế điều chỉnh pháp luật...;

- Những quy luật và những vấn đề có tính quy luật gắn với sự phát sinh, tồn tại và phát triển của nhà nước và pháp luật;

- Những mối quan hệ, liên hệ cơ bản, điển hình và có tính phổ biến của nhà nước và pháp luật (giữa nhà nước và cá nhân; giữa nhà nước và pháp luật với các hiện tượng xã hội khác; giữa nhà nước với pháp luật; giữa các bộ phận cấu thành nhà nước và pháp luật...;

- Những nguyên tắc (quy tắc), phương pháp, hình thức tổ chức quyền lực nhà nước, thiết lập trật tự pháp luật và pháp chế, xây dựng và thực hiện pháp luật; những phương tiện và giải pháp nhằm tăng cường hiệu lực và hiệu quả của nhà nước và pháp luật.

Tóm lại, lí luận nhà nước và pháp luật là hệ thống tri thức về những vấn đề chung, cơ bản nhất của nhà nước và pháp luật; về

những quy luật phát sinh, tồn tại và phát triển đặc thù của nhà nước và pháp luật; về những mối liên hệ cơ bản, những nguyên tắc, phương pháp, hình thức tổ chức quyền lực nhà nước, thiết lập pháp chế, xây dựng và thực hiện pháp luật.

Nhà nước và pháp luật có mối liên hệ mật thiết với nhau: Nhà nước không thể tồn tại thiếu pháp luật; ngược lại, pháp luật chỉ hình thành, phát triển và phát huy hiệu lực bằng con đường nhà nước và dựa vào sức mạnh của nhà nước. Mối liên hệ mật thiết có tính khách quan đó đòi hỏi sự nghiên cứu và giải thích thống nhất các vấn đề về nhà nước và pháp luật. Vì vậy, lí luận nhà nước và pháp luật nghiên cứu các vấn đề cơ bản nhất về nhà nước và pháp luật một cách đồng thời, theo quan điểm chung thống nhất không tách rời nhau.

II. LÍ LUẬN NHÀ NƯỚC VÀ PHÁP LUẬT TRONG HỆ THỐNG KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ KHOA HỌC PHÁP LÍ

1. Lí luận nhà nước và pháp luật là bộ môn khoa học xã hội

Nhà nước và pháp luật là hai hiện tượng xã hội đặc biệt. Nhà nước và pháp luật xuất phát từ xã hội, tồn tại và phát triển trong xã hội vì mục tiêu quản lí và điều tiết các quan hệ xã hội phù hợp với những quy luật vận động và phát triển chung của xã hội. Theo đó, nhà nước và pháp luật là những bộ phận hợp thành hệ thống các thiết chế xã hội. Trong suốt chiều dài lịch sử của nhân loại, những vấn đề nhà nước và pháp luật luôn thu hút sự quan tâm của đông đảo các tầng lớp trong xã hội. Cùng với sự phát triển của xã hội, trình độ nhận thức về những vấn đề nhà nước và pháp luật cũng phát triển và có nhiều thay đổi nhưng sự quan tâm về chúng không những không giảm mà ngày càng gia tăng. Vì vậy, nhà nước và pháp luật là đối tượng nghiên cứu của nhiều khoa học xã hội như triết học, sử học, xã hội học, kinh tế học, luật học...